

A filmek online feketepiacja és a moziforgalmazás

Kulturális alkotások magyarországi online kalózközönségének empirikus vizsgálata

2009. november

Kivonat

2008 folyamán szisztematikus méréseket végeztünk néhány, Magyarországon meghatározó jelentőségű bittorrent trackeren a célból, hogy részletes, jó minőségű képet alkothassunk a peer-to-peer feketepiacok működéséről, súlyukról, jelentőségükről a kulturális piacok egészének szempontjából.

Az így nyert adatokat végül a magyarországi mozipiac elemzéséhez használtuk fel, mivel a mozis disztribúció esetében állnak rendelkezésre nyilvánosan az általunk gyűjtöttekhez mérhetően jó minőségű és részletességű adatok. A most elkészült elemzés tehát a p2p film-feketepiac és a mozifilm-forgalmazás egyes legális csatornáinak egymáshoz való viszonyát térképezi fel, mégpedig a következő három szempont szerint:

- **a feketepiaci kínálat alakulása:** mitől függ, hogy melyik film és mikor válik a feketepiacra is elérhetővé?
- **a feketepiaci kereslet alakulása:** mitől függ, hogy egy-egy filmnek hány letöltője lesz?
- **a p2p fájlcsere, mint autonóm fogyasztási logika leírása:** mi a fájlcsere, mint önálló tartalom-szerkesztő, tartalom-csomagoló, tartalom-terjesztő közösségek működési logikája?

Az elemzésben a feketepiac 2008 májusában és júniusában mért forgalmát, a Magyarországon 2004 után bemutatott premierfilmek forgalmazási adatait, valamint a magyarországi mozik 2000 utáni játszási adatait használtuk fel. *Az elemzés nem egészen 5000 különböző film mozis és/vagy feketepiaci forgalmára terjed ki.*

A teljes tanulmány letölthető innen: <http://mkk.bme.hu/projektek/p2p/>

A feketepiaci kínálat

A legális forgalmazók szempontjából a legfontosabb kérdés az, hogy meg lehet-e akadályozni a mozis terjesztésbe kerülő filmek kiszivárgását a fájlcserélő hálózatokra, azaz befolyásolni lehet-e a feketepiaci kínálatot. A kutatás eredményei szerint *a vizsgálat ideje alatt a feketepiacra kikerült 3600 film háromnegyede olyan alkotás volt, ami csak 2000 előtt, vagy egyáltalán nem volt mozikban, és csak alig 4%, azaz 152 film volt olyan, ami a kikerülése időpontjában a mozikban is látható volt.* A vizsgált időszakban a mozikban játszott filmek közül minden ötödik került ki valamilyen formában a fájlcserélő hálózatokra. Azt a - forgalmazók szempontjából megnyugtatónak tűnő - tényt, hogy a feketepiacon elérhető filmek túlnyomó része mozis forgalmazásból már kikerült, archív tartalom, némileg árnyalja, hogy azok a filmek, amik viszont a mozis forgalmazással egy időben a feketepiacon is elérhetők, éppen a komoly PR-ral támogatott, a kiadók nagy várakozásaitól kísért, ezért sok kópiával forgalmazott (többségében nyilván hollywoodi) közönségfilmek közül kerülnek ki. A p2p kiszivárgás esélyét tovább növeli, ha a filmet sokan látják és/vagy nemzetközileg is sikeres. Minél erősebb promóciót kap egy film, annál valószínűbb, hogy kikerül a kalózhálózatokra. *A p2p feketepiac kínálatának egy része erősen marketing-vezérelt.*

Egészen más a helyzet a mozik műsorából hiányzó filmeknél. Ez utóbbiak kalózmegjelenését a moziforgalmazás jellemzői alig magyarázzák. Annyit mondhatunk csupán, hogy a kevesebb helyen vetített filmek a mozik programjából kikerülve kissé érdekesebbek lesznek a fájlcserélők számára, és hogy *a múltban játszott filmek p2p jelenlétének esélye független a korábbi közönségsikertől, azaz korábban a filmre eladott mozijegyek számától.*

Ez utóbbi jelenséggel függ össze, hogy egyes rétegműfajokba (pl, zenei, dráma, vagy romantikus filmek közé) sorolható filmek p2p elérhetősége akkor ugrik meg, amikor mozikban már nem játsszák őket. Míg a rétegműfajok esetében a fájlcserélő hálózatok archívum-funkciót töltenek be, addig más, esetleg gyorsabban avuló filmeket felsoroltató műfajok (fantasy/sci-fi, kalandfilm) esetében az aktuálisukat vesztett filmek hamar kikopnak a feketepiacról is.

A feketepiaci kereslet

A feketepiaci kereslettel foglalkozó szakaszban mindenekelőtt arra voltunk kíváncsiak, milyen tényezőkkel magyarázható az, hogy melyik filmet mennyiszor töltenek le. Azt találtunk, hogy a letöltések számára legnagyobb hatással ismét csak a kópiaszám, azaz a forgalmazói marketing-erő volt.: minél több pénzt költ a

forgalmazó a mozis kereslet növelésére, annál többen nézik meg a filmet a fájlcsere-alkalmazások közül is. *Nem találtuk azonban nyomát jelentős mértékű helyettesítésnek a mozi és a torrent között: a vizsgált két hónapban vetített filmek esetében 1 millió 650 ezer eladott jegy mellett 158 ezer letöltést regisztráltunk, azaz csak minden tizedik mozinézőre jut egy, a filmet ingyen megnéző fájlcsere-alkalmazás.* Az alacsony helyettesítési aránynak az lehet a legfőbb oka, hogy a moziélmény alig, és csak bizonyos műfajok esetén váltható ki egy rossz minőségű p2p kópia kis-képernyős megtekintésével.

A fenti ökölszabály ez egyes műfajok esetében némileg módosulhat. Az akció/thriller és a bűnügyi filmek az átlagnál kisebb mozis közönséget vonzottak, fájlcsere-forgalmuk mégis jóval átlag feletti volt. E műfajok közönségében valószínűleg felülreprezentáltak a férfiak, sőt a fiatal férfiak — vagyis az a demográfiai csoport, amelyik a fájlcsere-populációban is teljes lakosságon belüli arányát jelentősen meghaladó súlyt képvisel. E műfajok közönségének fájlcsere-alkalmazással foglalkozó szegmense szinte reflexszerűen lecsap a trackereken megjelenő legújabb „erőszakfilmekre”. Az erőszakfilmek kiugró kalózkeresletével szemben a romantikus filmek az átlagnál nagyobb mozis közönséget, viszont az átlagnál kevesebb fájlcsere-alkalmazást vonzottak, amire viszont épp a „kettesben mozizás” jelenségére adhat magyarázatot.

Ami a moziban már nem látható filmeket illeti: a letöltött teljes filmvolumen több mint fele magyarországi mozikban 2000 óta nem játszott produkció. A felhasználók kevesebb, mint 10%-a töltött le kizárólag a letöltés idejében mozikban játszott filmeket, kétharmaduk éppen moziműsorban lévő és mozikban már nem játszott filmeket egyaránt letölt. *Meglepően magas, közel 30% azoknak az aránya, akik csak mozikban nem vagy régen vetített filmeket töltöttek le.*

A fájlcsere-alkalmazások, mint autonóm fogyasztási közösségek

A folyamatos jogi fenyegetettség a korábban nyíltan fájlcsere-alkalmazásokat használókat rejtőzködésre kényszeríti. A zárt ajtók mögé visszavonuló felhasználók kegyeiért számtalan tematikusan, nyelvileg, a felhasználói kör érdeklődésében, a közösség minőségében különböző fájlcsere-alkalmazás oldal verseng egymással. E közösségek mindegyike a maga logikája szerint válogat a világban elérhető számtalan tartalom közül.

Kutatásunkban három, magyar nyelvű, mainstream, tematikusan nem specializálódott közösség tartalomfogyasztási mintáit vizsgáltuk és azt találtuk, hogy e közösségek tartalomfogyasztása műfaji értelemben strukturálatlan, azaz a fájlcsere-alkalmazások kihasználják az ismeretlen

Ez a mű Creative Commons Nevezd meg!-Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc alatt van. A licenc szövegének megtekintéséhez látogasd meg a <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/2.5/hu/> webcímet.

kipróbálásának kockázat- és költségmentes lehetőségét, és tetszés szerint kalandoznak különböző műfajok között.

A nem specializálódott, mainstream p2p kereslet műfaji strukturátlansága arra utal, hogy a fájlcserelésnek köszönhetően a tetszőleges ízlésű filmfogyasztó számára az „elkalandozás” saját preferenciájától, új műfajok, stílusok kockázat nélküli kipróbálása nem csupán elvi, hanem a gyakorlatban is kiaknázott lehetőség. A p2p kalózpia egyik oldalán a tematikus struktúrák sokkal pontosabban jelennek meg, mint korábban — köszönhetően annak, hogy *a speciális tartalomtípusok köré szerveződő közönség kiszolgálása elől eltűnnek azok a méretgazdaságossági korlátok, melyekbe a piaci viszonyok között működő csatornák szükségszerűképpen beleütköznek.* Másrészt az általános érdeklődési kört kiszolgáló hálózatok által a fogyasztóknak felkínált tartalmi kalandozás, *exploratív nomadizmus* radikálisan különbözik az ezt a lehetőséget legális piacokon a televízió által biztosító channel-surfing, „zapping” élményétől. A p2p felhasználó a „véletlenül odakapcsolok-belenézek-nem tetszik-elkapcsolok” tévés logika helyett a „nem tudom mi ez-de letöltöm-kipróbálok-legfeljebb letörlöm-de az is lehet, hogy archiválok” aktív érdeklődést feltételező logikájával választ a tartalmak között.

További fontos tényező, hogy ezeken a csatornákon a programot maguk a felhasználók állítják össze: ők kérik, készítik el, szerkesztik be a műsorfolyamba, teszik elérhetővé be a friss kópiákat. A torrent-alapú filmdisztribúció egy viszonylag rövid életciklusú, az aktuális legális kínálatot koncentráltan, a felhasználók ad-hoc érdeklődését pedig fragmentáltan megjelenítő jukeboxhoz hasonlítható, ahol a kereslet az éppen aktuálisan felkerült néhány tucat, esetleg párszáz film között oszlik el. A filmes fájlcsere valahol félúton van a legális piacról mára szinte teljesen kikopott videokölcsönző és a tematikus tévécsatorna között, ahol a kínálatot és a programot a hálózatok közösségét alkotó felhasználók folyamatosan és interaktív módon alakítják. A globális feketepiacon elérhető tartalomkínálat körül helyileg releváns kontextusok alakulnak ki, amelyek a végső soron mindenki számára egyformán elérhető digitális kínálatot a helyi közösség igényei, értékei, érdeklődése alapján szűrik.

A fájlcsere mint sajátos szabályokkal, modus operandival bíró tartalomdisztribúciós infrastruktúra és a köré szerveződő fogyasztói közösségek térnyerése arra figyelmeztet, hogy a filmes disztribúciót nemcsak az alkotások elsődleges piaci jellemzői (ár, kínálat) felől, hanem a tartalmak fogyasztásának kontextusa, a tartalmak összefűzéséből létrejövő programming oldaláról is kihívás éri. A feketepiacok működése részben megelőlegezi, részben visszaigazolja a kulturális

piacok átalakulásának azt a hipotézisét, mely szerint a disztribúciós szűkösség korában a termelők és a disztribútorok által generált és dominált kontextusok helyét fogyasztók által generált és tartalombőséggel jellemezhető kontextus veszi át. Ebben a tekintetben az online feketepiac (Magyarországon legalábbis) egyértelműen hiánypótló szerepet tölt be.